DOMSTOLENS DOM (femte avdelningen)
den 18 januari 2001 *

I mål C-150/99,

angående en begäran enligt artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG), från Svea hovrätt (Sverige), att domstolen skall meddela ett förhandsavgörande i det vid den nationella domstolen anhängiga målet mellan

Svenska staten

och

Stockholm Lindöpark AB

samt mellan

Stockholm Lindöpark AB

och

Svenska staten,

angående tolkningen av artikel 13 A 1 m och 13 B b i rådets sjätte direktiv 77/388/EEG av den 17 maj 1977 om harmonisering av medlemsstater-

* Rättegångsspråk: svenska.

nas lagstiftning rörande omsättningsskatter — Gemensamt system för mervärdesskatt: enhetlig beräkningsgrund (EGT L 145, s. 1; svensk specialutgåva, område 9, volym 1, s. 28),

meddelar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

sammansatt av D.A.O. Edward, tillförordnad ordförande på femte avdelningen, samt domarna P. Jann (referent) och L. Sevón,

generaladvokat: F.G. Jacobs,
justitiesekreterare: biträdande justitiesekreteraren H. von Holstein,

med beaktande av de skriftliga yttranden som har inkommit från:

— Svenska staten, genom H. Regner och H. Rustand, båda i egenskap av ombud,

— Stockholm Lindöpark AB, genom advokaten P.-O. Nordh,

— Europeiska gemenskapernas kommission, genom E. Traversa och K. Simonsson, båda i egenskap av ombud,

med hänsyn till förhandlingsrapporten,

efter att muntliga yttranden har avgivits vid förhandlingen den 29 juni 2000 av: Svenska staten, företrädd av H. Regner, Stockholm Lindöpark AB, företrätt av advokaten P.-O. Nordh, Förenade kungarikets regering, företrädd av J.E. Collins, i egenskap av ombud, samt kommissionen, företrädd av K. Simonsson,

och efter att den 26 september 2000 ha hört generaladvokatens förslag till avgörande,

följande

Dom

1 Svea hovrätt har genom beslut av den 26 mars 1999, som inkom till domstolens kansli den 23 april samma år, i enlighet med artikel 177 i EG-fördraget (nu artikel 234 EG) ställt tre frågor om tolkningen av artikel 13 A 1 m och 13 B b i rådets sjätte direktiv 77/388/EEG av den 17 maj 1977 om harmonisering av medlemsstaternas lagstiftning rörande omsättningsskatter — Gemensamt system för mervärdesskatt: enhetlig beräkningsgrund (EGT L 145, s. 1, svensk specialutgåva, område 9, volym 1, s. 28, nedan kallat sjätte direktivet).

2 Frågorna har uppkommit i en tvist mellan Svenska staten och Stockholm Lindöpark AB (nedan kallat Lindöpark) sedan Lindöpark väckt talan om skadestånd från Svenska staten på grund av att denna, när Konungariket Sverige anslöt sig till Europeiska unionen, inte på ett korrekt sätt hade införlivat sjätte direktivet, särskilt artikel 13, med svensk rätt.

Gemenskapsrättsliga bestämmelser

3 Enligt artikel 2 i sjätte direktivet gäller följande:

"Mervärdesskatt skall betalas för

1. leverans av varor eller tillhandahållande av tjänster som sker mot vederlag inom landets territorium av en skattskyldig person i denna egenskap,

2. införsel av varor."

4 Artikel 6.1 i sjätte direktivet har följande lydelse:

"1. Med 'tillhandahållande av tjänster' avses varje transaktion som inte utgör leverans av varor i den betydelse som avses i artikel 5.

Sådana transaktioner kan bl.a. omfatta följande:

— Överlåtelse av immateriella tillgångar, vare sig det upprättats någon handling angående äganderätten eller ej.

— Åtagande att avstå från visst handlande eller att tolerera visst handlande eller en viss situation.

— Utförande av tjänster i enlighet med anmodan utfärdad av myndighet eller i dennas namn eller enligt lag."

5 I artikel 13 A 1 i sjätte direktivet föreskrivs följande:

"1. Utan att det påverkar tillämpningen av övriga gemenskapsbestämmelser, skall medlemsstaterna undanta följande verksamheter från skatteplikt och fastställa de villkor som krävs för att säkerställa en riktig och enkel tillämpning och förhindra eventuell skatteflykt, skatteundandragande eller missbruk:

...

m) Vissa tjänster som är nära kopplade till idrottslig eller fysisk träning som tillhandahålls av organisationer utan vinstsyfte till personer som ägnar sig åt idrott eller fysisk träning.

..."

6 I artikel 13 B i sjätte direktivet föreskrivs följande:

"Utan att det påverkar tillämpningen av övriga gemenskapsbestämmelser, skall medlemsstaterna undanta följande verksamheter från skatteplikt och fastställa de villkor som krävs för att säkerställa en riktig och enkel tillämpning och förhindra eventuell skatteflykt, skatteundandragande eller missbruk:

...

b) Utarrendering och uthyrning av fast egendom, dock icke för

1. tillhandahållande av logi, såsom detta definieras i medlemsstaternas lagstiftning, inom hotellbranschen eller branscher med liknande funktion, däribland tillhandahållande av logi i semesterbyar eller på område som iordningställts för användning som campingplatser,

2. uthyrning av lokaler och platser för parkering av fordon,

3. uthyrning av varaktigt installerad utrustning och maskiner,

4. uthyrning av boxar.

Medlemsstaterna kan besluta om ytterligare begränsningar av detta undantag.

..."

7 I artikel 17 i sjätte direktivet, i dess lydelse enligt rådets direktiv 91/680/EEG av den 16 december 1991 (EGT L 376, s. 1; svensk specialutgåva, område 9, volym 2, s. 33), föreskrivs följande:

"1. Avdragsrätten inträder samtidigt som skattskyldigheten för avdragsbeloppet.

2. I den mån varorna och tjänsterna används för den skattskyldiga personens skattepliktiga transaktioner, skall denne ha rätt att från den skatt som han är skyldig att betala dra av följande:

a) Mervärdesskatt som är förfallen eller erlagd med avseende på varor eller tjänster som tillhandahållits eller som kommer att tillhandahållas honom av någon annan skattskyldig person som är skyldig att betala denna skatt inom landets territorium.

b) Mervärdesskatt som är förfallen eller erlagd med avseende på importerade varor inom landets territorium.

..."

Nationell lagstiftning

8 Enligt 1 kap 1 § mervärdesskattelagen (1994:200) skall mervärdesskatt betalas till staten bland annat vid sådan omsättning inom landet av varor eller tjänster som är skattepliktig och görs i en yrkesmässig verksamhet. I 3 kap 1 § mervärdesskattelagen stadgas att omsättning av varor och tjänster samt import är skattepliktiga om inget annat uttryckligen anges i kapitlet. Mot skattskyldigheten svarar, enligt 8 kap 3 § samma lag, en rätt för den skattskyldige att göra avdrag för ingående skatt som hänför sig till förvärv eller import i verksamheten.

9 I 3 kap 2 och 3 §§ mervärdesskattelagen uppställs vissa undantag från skatteplikt på fastighetsområdet. Enligt begäran om förhandsavgörande undantas i 3 kap 2 § första stycket från skatteplikt "omsättning av fastigheter samt överlåtelse och upplåtelse av arrenden, hyresrätter, bostadsrätter, tomträtter, servitutsrätter och andra rättigheter till fastigheter". Före den 1 januari 1997 innehöll lagrummet ett andra stycke med följande lydelse:

"Undantaget från skatteplikt omfattar också tillhandahållande av lokaler eller andra anläggningar eller del av dessa för sport- eller idrottsutövning samt i samband därmed upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning."

10 Genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1997 upphävdes sistnämnda bestämmelse.

Tvisten vid den nationella domstolen och tolkningsfrågorna

11 Lindöpark är ett bolag som driver en anläggning för företagsgolf. Kunderna är uteslutande företag som därigenom har möjlighet att erbjuda anställda och kunder att spela golf på anläggningen.

12 Enligt 3 kap 2 § andra stycket mervärdesskattelagen, i dess lydelse före den 1 januari 1997, var den verksamhet med företagsgolf som Lindöpark driver undantagen från mervärdesskatteplikt. Lindöpark hade därför inte rätt att göra avdrag för ingående mervärdesskatt för varor och tjänster som används i denna verksamhet. Lagändringen trädde i kraft den 1 januari 1997 och Lindöparks verksamhet är sedan dess mervärdesskattepliktig, varför bolaget har rätt att göra avdrag för ingående mervärdesskatt.

13 Enligt Lindöpark medförde den lagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1997 att dess rättigheter åsidosattes, åtminstone efter det att Konungariket Sverige hade anslutit sig till Europeiska unionen, det vill säga den 1 januari 1995. Lindöpark väckte därför talan mot Svenska staten vid Solna tingsrätt, varvid bolaget yrkade skadestånd av staten med 500 000 SEK, vilket uppgavs motsvara inbetald ingående mervärdesskatt under tiden från och med den 1 januari 1995 till och med den 31 december 1996, under vilken period bolaget inte hade kunnat göra avdrag för ingående mervärdesskatt. Bolaget yrkade vidare ränta från de tidpunkter som avdrag teoretiskt sett hade kunnat göras. Den yrkade räntan uppgick till 41 632 SEK. Enligt Lindöpark hade Svenska staten inte på ett korrekt sätt införlivat sjätte direktivet med svensk rätt såvitt avsåg artikel 13 i direktivet.

14 Solna tingsrätt biföll i dom av den 29 september 1997 Lindöparks talan och förpliktade Svenska staten att betala skadestånd till Lindöpark med 500 000 SEK jämte ränta på detta belopp från dagen för talans väckande.

15 Staten överklagade tingsrättens dom till Svea hovrätt. Även Lindöpark överklagade tingsrättens dom i den del dess yrkanden inte bifölls fullt ut.

16 Svea hovrätt var osäker på hur sjätte direktivet, särskilt artikel 13, skulle tolkas, mot bakgrund av omständigheterna i det särskilda fallet, varför den beslutade att vilandeförklara målet och ställa följande tolkningsfrågor till EG-domstolen:

"1. Innebär artiklarna 13 A 1 m och 13 B b i sjätte mervärdesskattedirektivet hinder för nationella föreskrifter som innebär ett generellt undantag från skatteplikt för tillhandahållande av anläggning för sportutövning, såsom stadgats i 3 kap 2 § andra stycket mervärdesskattelagen (1994:200) i dess lydelse före den 1 januari 1997?

2. Tillerkänner artikel 13 i förening med artiklarna 2, 6 och 17 i sjätte mervärdesskattedirektivet enskilda rättigheter som de kan åberopa gentemot medlemsstaterna vid nationell domstol?

För det fall de två första frågorna besvaras jakande:

3. Innebär genomförandet och tillämpningen av undantaget i 3 kap 2 § andra stycket mervärdesskattelagen (1994:200) en sådan allvarlig (klar) överträdelse av gemenskapsrätten som kan grunda skadeståndsskyldighet för en medlemsstat?"

Den första frågan

17 Den hänskjutande domstolen har ställt den första frågan för att få klarhet i huruvida artikel 13 A 1 m och 13 B b i sjätte direktivet utgör hinder för nationella föreskrifter som innebär ett generellt undantag från skatteplikt för tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning och som även omfattar tjänster som tillhandahålls av organisationer med vinstsyfte.

18 Domstolen konstaterar härvid att tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning utgör tillhandahållande av tjänster i den mening som avses i artikel 6 i sjätte direktivet. Sådan verksamhet är således i princip mervärdesskattepliktig enligt artikel 2.1 i direktivet.

19 Artikel 13 A 1 m föreskriver, med avsteg från den princip som anges i artikel 2 i sjätte direktivet, ett undantag från skatteplikt vad avser tillhandahållande av tjänster som har samband med sport- och idrottsutövning. Detta undantag begränsas emellertid uttryckligen till att endast avse tjänster som tillhandahålls av organisationer utan vinstsyfte. Tjänster av detta slag som tillhandahålls av organisationer med vinstsyfte omfattas således inte av undantaget. Eftersom det i 3 kap 2 § andra stycket mervärdesskattelagen föreskrivs ett generellt undantag från skatteplikt vad avser sådant tillhandahållande utan att undantaget inskränks till att endast avse fall då tjänsterna tillhandahålls av organisationer utan vinstsyfte, strider denna bestämmelse mot ordalydelsen i motsvarande bestämmelser i sjätte direktivet.

20 Svenska staten har till stöd för den nationella lagstiftningen gjort gällande att en annan bestämmelse är tillämplig i målet vid den nationella domstolen, nämligen artikel 13 B b i sjätte direktivet, enligt vilken utarrendering och uthyrning av fast egendom undantas från mervärdesskatteplikt. Enligt svenska staten kännetecknas Lindöparks verksamhet nämligen av att Lindöpark hyr ut en golfanläggning, som

utgör fast egendom, till sina kunder. Det var därför rätt att undanta Lindöparks verksamhet från mervärdesskatteplikt.

21 Domstolen vill härvid anmärka att den genom den nationella domstolens tolkningsfrågor anmodas att ställa upp vissa kriterier som den nationella domstolen kan använda sig av för att bedöma huruvida en nationell lagstiftning av sådant slag som här är i fråga är förenlig med sjätte direktivet. Det ankommer emellertid på den nationella domstolen, som ensam är behörig i detta avseende, att avgöra tvisten med beaktande av de särskilda omständigheterna i det enskilda fallet.

22 Vad avser den nationella lagstiftning som är i fråga i målet vid den nationella domstolen kan det sägas att det förvisso inte är uteslutet att tillhandahållande av lokaler för sport- eller idrottsutövning under särskilda omständigheter kan utgöra uthyrning av fast egendom och därför kan omfattas av tillämpningsområdet för artikel 13 B b i sjätte direktivet. Den lagstiftning som här är i fråga gäller emellertid inte endast sådana särskilda fall utan undantar generellt samtliga tjänster som har samband med sport- eller idrottsutövning, utan att det görs åtskillnad mellan tjänster som utgör uthyrning av fast egendom och övriga tjänster. Genom nämnda lagstiftning har det härvid införts en ny kategori av undantag som inte har angivits i det sjätte direktivet.

23 Svaret på den första frågan blir således att artikel 13 A 1 m och 13 B b i sjätte direktivet utgör hinder för nationella föreskrifter som innebär ett generellt undantag från mervärdesskatteplikt för tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning och som även omfattar tjänster som tillhandahålls av organisationer med vinstsyfte.

24 Vad avser frågan hur artikel 13 B b i sjätte direktivet skall tillämpas i målet vid den nationella domstolen måste domstolen inskränka sig till att endast ge den

nationella domstolen viss ledning som följer av fast rättspraxis, varvid den nationella domstolen har att avgöra målet.

25 Domstolen vill härvid inledningsvis anmärka att det framgår av fast rättspraxis att de begrepp som använts för att beskriva undantagen i artikel 13 i sjätte direktivet skall tolkas restriktivt, eftersom dessa undantag innebär avsteg från den allmänna principen att mervärdesskatt skall betalas för varje tillhandahållande av tjänster som utförs av en skattskyldig person mot vederlag (se bland annat dom av den 15 juni 1989 i mål 348/87, Stichting Uitvoering Financiële Acties, REG 1989, s. 1737, punkt 13, och av den 12 september 2000 i mål C-358/97, kommissionen mot Irland, REG 2000, s. I-6301, punkt 52, och mål C-359/97, kommissionen mot Förenade kungariket, REG 2000, s. I-6355, punkt 64).

26 Domstolen vill vidare anmärka att tjänster som har samband med sport- eller idrottsutövning i görligaste mån skall kvalificeras utifrån en samlad bedömning. Det framgår av domstolens rättspraxis att arten av en skattepliktig transaktion skall avgöras utifrån en samlad bedömning av de omständigheter som kännetecknar transaktionerna i fråga (se dom av den 2 maj 1996 i mål C-231/94, Faaborg-Gelting Linien, REG 1996, s. I-2395, punkt 12). Såsom kommissionen med rätta har anmärkt innebär drift av en golfbana i allmänhet inte bara att mark passivt ställs till förfogande utan även att en rad kommersiella aktiviteter genomförs, såsom att den som tillhandahåller tjänsten ständigt övervakar, administrerar och underhåller anläggningen, ställer andra anläggningar till förfogande etcetera. Endast under mycket speciella omständigheter kan själva uthyrningen av golfbanan anses vara den dominerande aspekten av den tjänst som tillhandahålls.

27 Det skall slutligen beaktas att tillhandahållandet av en golfbana normalt sett är begränsat både till sitt syfte och till den tid som nyttjandet varar. Det framgår härvid av domstolens rättspraxis att den tid under vilken den fasta egendomen skall användas utgör en väsentlig del av ett hyresavtal (domarna i de ovannämnda målen kommissionen mot Irland, punkt 56, och kommissionen mot Förenade kungariket, punkt 68).

28 Det ankommer på den nationella domstolen att med beaktande av dessa uppgifter avgöra om den omtvistade verksamheten kan anses undantagen från mervärdesskatteplikt enligt artikel 13 B b i sjätte direktivet.

Den andra frågan

29 Den hänskjutande domstolen har ställt den andra frågan för att få klarhet i huruvida bestämmelserna i artikel 17.1 och 17.2, jämförda med bestämmelserna i artiklarna 2, 6 och 13 i sjätte direktivet, är så klara, precisa och ovillkorliga att en enskild kan åberopa dem gentemot en medlemsstat vid en nationell domstol.

30 För att besvara denna fråga är det tillräckligt att hänvisa till domstolens fasta rättspraxis rörande möjligheten att åberopa direktiv (se dom av den 19 januari 1982 i mål 8/81, Becker, REG 1982, s. 53, punkterna 17—25; svensk specialutgåva, volym 6, s. 285).

31 Av denna rättspraxis framgår att enskilda, trots att medlemsstaterna åtnjuter ett betydande handlingsutrymme vid genomförandet av vissa bestämmelser i sjätte direktivet, med framgång kan åberopa de bestämmelser i direktivet som är tillräckligt klara, precisa och ovillkorliga (se dom av den 20 oktober 1993 i mål C-10/92, Balocchi, REG 1993, s. I-5105, punkt 34, och av den 6 juli 1995 i mål C-62/93, BP Soupergaz, REG 1995, s. I-1883, punkt 34).

32 Domstolen har redan uttryckligen förklarat att artikel 17.1 och 17.2 (domen i det ovannämnda målet BP Soupergaz, punkt 36) och artikel 13 B d 1 (domen i det ovannämnda målet Becker, punkt 49) i sjätte direktivet är av sådan art. Även artiklarna 2 och 6.1 (endast första punkten i artikel 6 är relevant i målet vid den nationella domstolen) och artikel 13 B b uppfyller de kriterier som har uppställts

i den rättspraxis som omnämns i punkterna ovan, såsom generaladvokaten har påpekat i punkterna 45 och 46 i sitt förslag till avgörande.

33 Svaret på den andra frågan blir således att bestämmelserna i artikel 17.1 och 17.2 i sjätte direktivet, jämförda med bestämmelserna i artiklarna 2, 6.1 och 13 B b i samma direktiv, är så klara, precisa och ovillkorliga att en enskild kan åberopa dem gentemot en medlemsstat vid en nationell domstol.

Den tredje frågan

34 Den hänskjutande domstolen har ställt den tredje frågan för att få klarhet i huruvida genomförandet av ett generellt undantag från mervärdesskatteplikt vad avser tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning, trots att ett sådant generellt undantag inte förekommer i sjätte direktivet, utgör en sådan klar överträdelse av gemenskapsrätten som kan grunda skadeståndsskyldighet för en medlemsstat.

35 Det skall inledningsvis anmärkas att domstolen i sitt svar på den andra frågan ovan har konstaterat att bestämmelserna i artikel 17.1 och 17.2, jämförda med bestämmelserna i artiklarna 2, 6.1 och 13 B b i sjätte direktivet, ger enskilda rättigheter som de kan göra gällande mot den berörda medlemsstaten vid en nationell domstol. Av detta följer att Lindöpark har rätt att med retroaktiv verkan väcka talan mot Svenska staten avseende de fordringar som bolaget anser sig ha mot staten och härvid direkt grunda sig på de bestämmelser i sjätte direktivet som stöder dess anspråk. Det framstår således vid första påseendet inte som nödvändigt att väcka skadeståndstalan med stöd av domstolens rättspraxis rörande medlemsstaters ansvar för överträdelser av gemenskapsrätten.

36 Det skall vidare, som svar på den tredje frågan, påpekas att enligt annan fast rättspraxis utgör principen om medlemsstaternas ansvar för skada som har vållats enskilda genom sådana överträdelser av gemenskapsrätten som kan tillskrivas medlemsstaterna en väsentlig del av fördragets system (se särskilt dom av den 5 mars 1996 i de förenade målen C-46/93 och C-48/93, Brasserie du pêcheur och Factortame, REG 1996, s. I-1029, punkt 31, av den 8 oktober 1996 i de förenade målen C-178/94, C-179/94 och C-188/94—C-190/94, Dillenkofer m.fl., REG 1996, s. I-4845, punkt 20, och av den 17 oktober 1996 i de förenade målen C-283/94, C-291/94 och C-292/94, Denkavit m.fl., REG 1996, s. I-5063, punkt 47, och av den 24 september 1998 i mål C-319/96, Brinkmann, REG 1998, s. I-5255, punkt 24).

37 Domstolen har likaså, med beaktande av omständigheterna i det enskilda fallet, fastslagit att det enligt gemenskapsrätten föreligger en rätt till skadestånd då tre förutsättningar är uppfyllda, nämligen att den rättsregel som har överträtts har till syfte att ge enskilda rättigheter, att överträdelsen är tillräckligt klar och, slutligen, att det finns ett direkt orsakssamband mellan åsidosättandet av medlemsstatens skyldighet och den skada som de drabbade personerna har lidit (domarna i de ovannämnda målen Brasserie du pêcheur och Factortame, punkt 51, Dillenkofer m.fl., punkterna 21 och 23, och Denkavit m.fl., punkt 48, och Brinkmann, punkt 25; se även dom av den 15 juni 1999 i mål C-140/97, Rechberger m.fl., REG 1999, s. I-3499, punkt 21, och av den 4 juli 2000 i mål C-424/97, Haim, REG 2000, s. I-5123, punkt 36).

38 Även om det i princip ankommer på de nationella domstolarna att avgöra om villkoren för en medlemsstats skadeståndsansvar för överträdelser av gemenskapsrätten är uppfyllda, har domstolen ändå möjlighet att precisera vissa omständigheter som de nationella domstolarna har anledning att beakta vid sin bedömning. I förevarande mål har den nationella domstolen frågat domstolen om vilka omständigheter som måste vara för handen för att det skall vara fråga om en klar överträdelse av gemenskapsrätten.

39 Som svar på frågan skall det anmärkas att det framgår av domstolens rättspraxis att det är fråga om en tillräckligt klar överträdelse av gemenskapsrätten när en medlemsstat vid utövandet av normgivningsmakt uppenbarligen och allvarligt har överskridit sina befogenheter. Det finns i detta hänseende anledning att, bland de omständigheter som den behöriga domstolen kan behöva ta hänsyn till,

framhålla den överträdda regelns grad av klarhet och precision (domen i det ovannämnda målet Rechberger m.fl., punkt 50).

40 Såsom har konstaterats i svaren på den första och den andra frågan framgår det av de omtvistade bestämmelserna i mervärdesskattelagen att det generella undantag från skatteplikt som den svenska lagstiftaren har infört saknar stöd i sjätte direktivet och därför måste anses vara oförenligt med nämnda direktiv från och med den dag som Konungariket Sverige anslöt sig till Europeiska unionen. Bestämmelserna i nämnda direktiv har en så klar ordalydelse att den berörda medlemsstaten inte hade möjlighet att göra ett normativt val, och den förfogade endast över ett i hög grad begränsat eller till och med obefintligt utrymme för skönsmässig bedömning. Att gemenskapsrätten har åsidosatts kan under sådana omständigheter i sig vara tillräckligt för att det skall vara fråga om en tillräckligt klar överträdelse (se dom av den 23 maj 1996 i mål C-5/94, Hedley Lomas, REG 1996, s. I-2553, punkt 28, och domen i det ovannämnda målet Dillenkofer m.fl., punkt 25). Omständigheten att den nationella lagstiftningen i fråga upphävdes med verkan från och med den 1 januari 1997, det vill säga två år efter den dag som Sverige anslöt sig, tyder på att den svenska lagstiftaren förstått att den omtvistade bestämmelsen var oförenlig med gemenskapsrätten.

41 Svenska staten har hävdat att om domstolen skulle anse att den har överträtt gemenskapsrätten måste denna överträdelse anses ursäktlig, eftersom domstolen ännu inte hade förtydligat de tillämpliga bestämmelserna i sjätte direktivet och kommissionen inte hade inlett ett fördragsbrottsförfarande, vilket gjorde att Svenska staten saknade säker kunskap om gemenskapsrättens innebörd på detta område. Denna argumentation kan inte godtas. Såsom generaladvokaten tydligt har förklarat i punkterna 73 och 74 i sitt förslag till avgörande finns inget sådant utrymme för rimligt tvivel vad avser innebörden av bestämmelserna i fråga som kan utgöra en ursäkt för den påstådda överträdelsen.

42 Svaret på den tredje frågan blir således att genomförandet av ett generellt undantag från mervärdesskatteplikt vad avser tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning, trots att ett sådant generellt undantag inte

förekommer i artikel 13 i sjätte direktivet, utgör en sådan klar överträdelse av gemenskapsrätten som kan grunda skadeståndsskyldighet för en medlemsstat.

Rättegångskostnader

43 De kostnader som har förorsakats Förenade kungarikets regering och kommissionen, vilka har inkommit med yttranden till domstolen, är inte ersättningsgilla. Eftersom förfarandet i förhållande till parterna i målet vid den nationella domstolen utgör ett led i beredningen av samma mål, ankommer det på den nationella domstolen att besluta om rättegångskostnaderna.

På dessa grunder beslutar

DOMSTOLEN (femte avdelningen)

— angående de frågor som genom beslut av den 26 mars 1999 har ställts av Svea hovrätt — följande dom:

1) **Artikel 13 A 1 m och 13 B b i rådets sjätte direktiv 77/388/EEG av den 17 maj 1977 om harmonisering av medlemsstaternas lagstiftning rörande omsättningsskatter — Gemensamt system för mervärdesskatt: enhetlig**

beräkningsgrund utgör hinder för nationella föreskrifter som innebär ett generellt undantag från mervärdesskatteplikt för tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning och som även omfattar tjänster som tillhandahålls av organisationer med vinstsyfte.

2) Bestämmelserna i artikel 17.1 och 17.2 i direktiv 77/388, jämförda med bestämmelserna i artiklarna 2, 6.1 och 13 B b i samma direktiv, är så klara, precisa och ovillkorliga att en enskild kan åberopa dem gentemot en medlemsstat vid en nationell domstol.

3) Genomförandet av ett generellt undantag från mervärdesskatteplikt vad avser tillhandahållande av lokaler och andra anläggningar samt upplåtelse av verksamhetstillbehör eller annan inredning för sport- eller idrottsutövning, trots att ett sådant generellt undantag inte förekommer i artikel 13 i direktiv 77/388, utgör en sådan klar överträdelse av gemenskapsrätten som kan grunda skadeståndsskyldighet för en medlemsstat.

Edward Jann Sevón

Avkunnad vid offentligt sammanträde i Luxemburg den 18 januari 2001.

R. Grass

Justitiesekreterare

A. La Pergola

Ordförande på femte avdelningen